BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

COLLECTIO PSALTERII BEDAE VENERABILI ADSCRIPTA

EDIDIT

GERALD M. BROWNE

MONACHII ET LIPSIAE
IN AEDIBVS K. G. SAUR MMI

Gedruckt mit Unterstützung der Förderungs-
und Beihilfefonds Wissenschaft der VG WORT GmbH,
Goethestraße 49, 80336 München

Die Deutsche Bibliothek – CIP-Einheitsaufnahme

Beda <Venerabilis> :
Collectio psalterii Bedae venerabili adscripta / ed. Gerald M. Browne. –
Monachii : Lipsiae : Saur, 2001
(Bibliotheca Teubneriana)
ISBN 3-598-71229-4

Druck und Bindung: Druckhaus „Thomas Müntzer" GmbH, Bad Langensalza

PRAEFATIO

Hoc opusculum quamquam Beda in indice librorum suorum, quem ad calcem historiae ecclesiasticae gentis Anglorum (5,24) adiunxit, non nominauit—nisi id appendicem ad librum hymnorum diuerso metro siue rhythmo pertinentem duxit—ueri simile est ei adscribendum esse, ut J. Fraipont, qui nouissimus edidit, animaduertit: "... de eius genuinitate certe non constat. Tamen Bedae nomen prae se fert in tribus codicibus quibus asseruatur, et quorum uetustissimus (Coloniensis 106) iam saeculo IX ineunte transscriptus est ... Insuper Alcuinus hoc opus Bedae anno 802 laudare uidetur his uerbis: 'Psalterium paruum quod dicitur beati Bedae presbyteri, quod ille collegit per uersus dulces in laude Dei ex orationibus per singulos psalmos iuxta hebraicam ueritatem' (epist. CLVI [259], ad Arnonem, PL, C, c. 407 B...). Denique, psalmorum recensio quam patefaciunt hi nostri 'flores ex psalterio', proxime accedit ad textum 'insularem' Hieronymi uersionis ex hebraico. Quapropter non est cur Bedae hoc opusculum abnegetur" (CCSL CXXII, Turnholti 1955, 406).

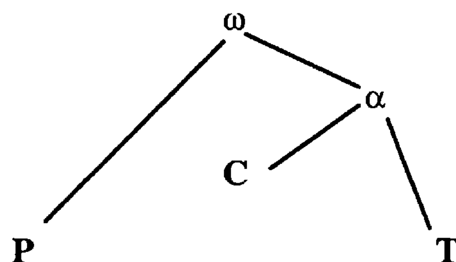
Textus huius editionis pendet ex tribus testibus:

P = Parisinus (Bibl. Nat. Lat.) 1153, saec. IX (circ. 850), membranaceus, ff. 56^v-65^v (ex abbatia S. Dionysii)[1]

1 Cf. W. Meyer, Gildae oratio rythmica, Nachrichten von der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Phil.-hist. Klasse, 1912, 51-52.

C = Coloniensis (Domkapitel) 106, saec. IX (circ. 805), membranaceus, ff. 65-71[2]
T = Parisinus (Bibl. Nat. Lat.) 13.388, saec. IX (circ. 850), membranaceus, ff. 81^{v}-101 (e scriptorio S. Martini Turonensis)

Hi testes quomodo inter se cohaereant ex stemmate planissime intellegetur:

P textum optimum praebet, quamuis omissiones (12,4; 16,1.8; 24,18; 65,4; 102,1; 118,169; 142,9; 148,14) et menda (68,19; 85,17; 105,47; 112,2; 118,29.36.76.108. 116.165; 142,2; 146,11; 148,14; 149,4) contineat. **C** et **T** ex eodem codice descriptos esse suadent omissiones communes (3,4 et 7; 24,20-25,9; 27,7; 44,7; 53,4-54,2; 60,2; 62,2; 66,7-8; 85,12; 103,1; 106,8; 111,7; 117,8; 118,64; 142,8; 144,2; 145,2) et menda communia (31,5; 42,1; 47,15; 60,4; 69,2; 75,10). Praeterea suas uterque omissiones et errores habet: **C** omissiones in 5,2; 12,5; 15,1; 18,13-14; 44,18; 70,2; 72,28; 87,3 et errores in 2,11; 9,3; 19,8; 24,11; 26,1.7; 32,18; 35,8; 37,22.23; 41,2; 46,7; 49,8.10; 50,16; 62,4; 65,8; 70,4; 73,19; 79,8; 81,3;

2 Cf. L.W. Jones, Cologne MS. 106: A Book of Hildebald, Speculum 4, 1929, 27-61. Cuius manus si exemplum inspicere uelis, uideas W. Arndt, Schrifttafeln zur Erlernung der lateinischen Palaeographie II (ed. 2), Berolini 1888, Tab. 42.

83,13; 85,6.11; 102,1; 105,47; 113,9; 118,7.124; 138,8; 141,8; 147,18; 148,3; **T** omissiones in 9,33-11,2; 16,1-7; 39,2; 49,8 et errores in 38,9; 50,17; 61,6; 62,2; 78,8; 98,5; 105,3. Praeterea cum **T** in 5,9; 18,14; 102,1 lectiones praebeat quas **C** in margine habet, ueri simile est librarium **T** textum **C** postquam correctus esset legisse et hic illic lectiones in eo repertas in opus suum inseruisse.

Iam Fraipont animaduertit psalmorum in hoc opusculo recensionem proxime accedere ad textum "insularem" Hieronymi uersionis ex hebraico (uid. supra), h.e. ad codices IAK[3], quorum secundus (codex Amiatinus) unus est ex illis tribus pandectis Veteris et Noui Testamenti in monasterio apostolorum Petri et Pauli quod est ad Viuraemuda et Ingyruum ante a. D. 716 conscriptis. Quorum pandectarum textus Bedae ipsi, cum satis constet eum ad suos commentarios elaborandos consuluisse[4], etiam in hoc libello consarcinando praecipue usui esse poterat. Utique si quis apparatum criticum huius editionis inspexerit, facile comperiet quotiens textus opusculi ad A (una cum IK aut sine eis) quadret: uid. ad 24,18; 30,2; 32,22; 48,16; 50,19; 82,19; 104,5; 108,21; 112,2; 118,165; 139,2. Sunt autem loci ubi auctor, A (± IK) secutus, lectionem falsam praebere uidetur: cf. ad 9,33; 20,14; 32,22; 34,9; 52,7; 63,2; 87,3; 99,2. Etiam plures sunt loci in quibus textus cum A (± IK), accedentibus aliis codicibus, congruit: uid. e.g. ad 7,3; 16,15; 18,13; 21,20; 24,5; 27,3; 32,18; 33,23; 37,23; 45,2; 47,15; 49,23; 50,3; 56,2; 60,3; 65,4.9; 66,2; 68,19; 70,1.2; 76,2.3; 83,13; 85,1; 100,2; 101,2.3; 102,4; 110,1;

3 Codices secundum editionem Vulgatae Stutgardiensem (infra, n. 9) cito.

4 Vid. S. Connolly et J. O'Reilly, Bede: On the Temple, Liuerpulae 1995, liv-lv; cf. etiam M.L.W. Laistner, Bedae Venerabilis expositio actuum apostolorum et retractatio, Cantabrigiae, Mass. 1939, xxxix.

117,7; 131,14; 137,1; 140,3; 149,6.

Fraipont demonstrauit nonnulla in **C** et praesertim in **T** Psalterio Gallicano (g) accommodata esse (uid. op. laud., 452), ut ex apparatu nostro facile apparebit, ubi maximam partem hae lectiones et in Psalterio Romano (r) reperiuntur: uid. e.g. (in α) ad 5,2+[5]; 15,1+; 29,13+; 33,2+; 34,9+ (tantum g); 39,3; 56,2+; 58,2; 85,16+; 104,4; 106,9; 132,3+; 142,10 (tantum g); (in **C**) 16,5; 58,2 (tantum g); 118,7; (in **T**) 20,14; 27,3; 29,13+; 33,21+ (tantum g); 35,8; 46,7+; 50,12.19+; 53,3; 56,2; 62,3+.4+; 64,6; 65,9; 82,19.

Praeterea in nonnullis locis **C** et **T** cum Psalterio Romano solo congruunt (hic illic accedentibus codicibus uersionis iuxta Hebraeos): uid. ad 1,2+; 18,13+; 24,7; 47,15+; 56,2; 65,20+; 70,2.12; 85,7.16+.17+; 101,2+; 102,1.3; 103,31; (**C**) 5,9+; (**T**) 15,2+; 88,15; 111,1; 129,2. Sed et **P** nonnumquam cum Psalterio Gallicano uel Romano contra uersionem iuxta Hebraeos consentit: e.g. 5,4; 34,1+ (tantum r); 35,12+; 39,17 (tantum r); 51,10+; 58,17+; 102,4; 108,22+; 118,92+. Porro sunt loci ubi **PCT** simul lectiones e Psalterio Gallicano uel Romano depromptas praebent: e.g. 1,1+; 2,11+; 16,7; 33,21+; 35,10+ (tantum r); 40,5+ (tantum r); 94,7 (tantum r); 120,1 (tantum r); 142,11[6]; hi loci, qui archetypo adscribendi sunt, demonstrant auctorem huius libelli uersionem Hieronymi hebraicam hic illic psalterio in sacra liturgia usurpato accommodasse, fortasse quia hoc—ut tunc mos erat—ad uerbum edidicerat. Quoniam Beda ipse Psalterio Romano uti

5 + designat lectionem et in nonnullis uersionis iuxta Hebraeos codicibus (non autem in IAK) repertam. N.B. lectiones correctas non notaui.

6 Cf. etiam 106,8+ (ubi **PT** cum rg congruunt) et 118,7 (**PC** cum r).

consuerat[7], magni ad opusculum ei attribuendum momenti sunt illae lectiones solo in r repertae (uid. supra).

In hoc libello edendo, mihi quidem satis persuasum habeo textum cum A (± IK) congruere debere, nisi Psalterio Romano accommodatus sit. Hos autem locos, ubi auctor, A (± IK) secutus, lectionem falsam praebere uidetur (cf. supra), correxi. Textum, imaginibus **PCT** phototypice depictis usus[8], transscripsi et operam dedi quam maximam ut ueram speciem exprimerem. Colometriam horum testium, quae non semper cum editione Vulgatae Stutgardiensi[9] consentit, secutus sum; quorum rationem scribendi seruaui[10].

7 Cf. P.H. Blair, The World of Bede, Cantabrigiae 1990, 255-256. Cf. etiam Hist. eccl. (ed. Colgrave et Mynors, Oxonii 1969) 96,3-4 et 13-14 ubi Beda ps. 50,7 et ps. 6,8 secundum Psalterium Romanum citauit; sim. 136,8: ps. 67,7; 168,36: ps. 95,5; 342,29-30: ps. 17,15; 374,4-5: ps. 83,3; 426,18-19: ps. 65,5.

8 Dr. B. Swann et Prof. Dr. R. Merkelbach gratias habeo, utpote quorum mihi prior imagines testium **P** et **T**, alter testis C—qua erant beneficentia—subministrauerint; et Prof. Dr. M. Parca, quae Lutetiae Parisiorum **P** et **T** pro me inspexerit, gratias ago.

9 R. Weber et al., Biblia Sacra iuxta Vulgatam uersionem (ed. 4), Stutgardiae 1994.

10 N.B. Formis quae *d* in *ad* ante *f, n, p, s* in compositis seruant testes nostri non semper utuntur, nedum correctores eorum: 24,18 *adflictionem* **P*** : *aff-* **P**ᶜ (*humilitatem* α); 118,50 *afflictione* ω, 153 *adflictionem* **P** : *aff-* α; 50,17 *adnuntiabit* ω : *ann-* **P**ᶜ**T**ᶜ; 74,10 *adnuntiabo* ω : *ann-* **P**ᶜ; 34,2 *adprehende* ω : *app-* **P**ᶜ**T**ᶜ; 72,28 *adpropinquare* **P*** : *app-* **P**ᶜ (*propinquare* α); 48,16 *adsumpserit* **P*C** : *ass-* **P**ᶜ**T**. In quibus locis, nisi testes ipsi—non correctores eorum—contra conspirant, formas quae *d* habent imprimendas curaui. Cf. etiam 66,2 *inlustret* ω : *ill-* **P**ᶜ (sed in 12,4 *inlumina* non correctum est) et 41,2 *inrigationes*

Hoc opusculum nouissimus, ut iam dixi, in lucem protulit J. Fraipont (CCSL CXXII, Turnholti 1955, 406, 452-470), qui primus tribus testibus **PCT** usus est; nam editores priores singuli singulos dumtaxat testes usurpauerunt: A. Quercetanus (h.e. A. Duchesne), Alcuini opera, Lutetiae Parisiorum 1617, 252-264 (= Frobenius [Forster], Alcuini opera II, Ratisbonae 1777, 96-102; PL CI 569-579): **P**; E. Martène, Thesaurus nouus anecdotorum V, Lut. Par. 1717, 383-394 (= F.A. Giles, Bedae opera I, Londinii 1843, 221-239; PL XCIV 515-527): **T**; A. Wilmart, Precum libelli quattuor aeui Karolini I, Romae 1940, 143-159: **T** (cf. Fraipont 452). Editor autem nouissimus, quamquam ei **PCT** adminiculo erant, non semper eos recte legit, atque apparatum suum mendis impleuit; praeterea lectiones **T** ex editione Wilmartiana, non e codice ipso, exscripsit. Indicem etiam uerborum, qui ad libelli latinitatem indagandam usui maximo esse potuit, omisit.

ω : *irr-* **P**^{c}. Porro notanda sunt nomina sacra: 50,14 *iesu* **P*** : *ihsu* **P**^{c} : *ihū* α; 149,4 *ies(s)u* **P*** : *ihesu* **P**^{c} : *ihū* α; 78,9 et 84,5 *ihs̄* ω; 13,7 et 52,7 *israhel* **PC** : *isrl̄* **T**; 105,48 *israhel* **C** : *isrl̄* **PT**. Hic, ut mos hodie est, nomina non contracta curaui imprimenda. Notandae sunt etiam uariationes quales in 2,10 ubi pro *intellegite* **P*C** habent **P**^{c}**T** *-ig-* (sim. 5,2) et in 24,7 ubi pro *adulescentiae* **T** habent **P** *-do-* et **C** *-li-*; cf. 38,8 et 61,6 *praestolatio* **PT** : *-tu-* **C**. In 32,22 in **C** *exspectabimus* pro *exp-* **P** (*sperauimus* **T**) legimus (quamquam alibi—32,18; 37,16; 39,2; 146,11—omnes testes *exp-* praebent) et in 67,2 *exurgat* in **T** pro *exs-* **PC** (cf. 9,33 *exsurge* **P**^{c}**C** : *et s-* **P*** : deest **T**). Quas orthographicas quisquilias hic separatim colligere malui potius quam in apparatu critico distributas circumspergere. Praeterea animaduertat lector me uariationes inter *ae* et *e* in testibus passim repertas (e.g. 54,2 *depraecationem* **T**, 58,17 *mee* **T**) non notasse.

Quae menda tollere conatus, spero me psalterium paruum Bedae Venerabili adscriptum ad integram formam pristinamque reuocasse[11].

Urbanae G.M.B.
mense Decembri MCMXCVIII

11 Si plura eis quae in hac praefatione disserui de hoc opusculo doceri uelis, adeas B. Ward, Bede and the Psalter, Jarrow Lecture 1991, 10-14 et 18-32.

SIGLA

P	Parisinus 1153, ff. 56^{v}-65^{v}
C	Coloniensis 106, ff. 65-71
T	Parisinus 13.388, ff. 81^{v}-101
α	consensus **C** et **T**
ω	consensus **P** et α
P* **C*** **T***	ante correctionem
$\mathbf{P}^{a}$ $\mathbf{C}^{a}$ $\mathbf{T}^{a}$	uocabulum/a a correctore additum/a
$\mathbf{P}^{c}$ $\mathbf{C}^{c}$ $\mathbf{T}^{c}$	uocabulum/a a correctore mutatum/a
$\mathbf{T}^{r}$	in rasura
h	Psalterium iuxta Hebraeos secundum ed. Stutgard. (supra, n. 9)
r	Psalterium Romanum sec. R. Weber, Le psautier romain et les autres anciens psautiers latins, Romae 1953
g	Psalterium Gallicanum sec. ed. Stutgard. (supra, n. 9)
Rönsch	H. Rönsch, Itala und Vulgata, Marburgi 1875
Sainte-Marie	H. de Sainte-Marie, Sancti Hieronymi Psalterium iuxta Hebraeos, Romae 1954

N.B. 1) Textus huius editionis cum h et teste/ibus in app. crit. non nominato/is consentit: e.g. "et *om.* α" = "et **P** h : *om.* α".

2) Solos in h citatos codices (RFCI/ΣΑΚΘSL) usurpare soleo, hic illic alios, eisdem siglis usus ac Sainte-Marie (sed Λ loco Λ^L, Σ loco Σ^T, Ω loco Ω^M scribo).

3) In hrg citandis: + = cum; − = praeter; IAK. = IAK soli lectionem praebent; IAK = IAK et al. lectionem praebent (omnes testes apud Sainte-Marie citantur).

4) Colometria textus cum ω consentit. Hos locos in quibus testes inter sese discrepant in apparatu altero notaui, ubi, secundum usum testium, littera grandis (e.g. *Rex, Dominus*) uersum nouum designat, minuta (*rex, dominus*) uocabulum cum uersu praecedenti coniungit. Qui apparatus, ut prior, negatiuus est: e.g. "rex α" = "Rex **P** : rex α" (h.e. in **P**—uid. 5,3—*Rex* primum noui uersus uocabulum est, ut in editione mea—sed *rex*, ut mos hodie est, scripsi—, in α *rex* cum praecedenti coniungitur).

5) Versus in hoc opusculo, ut in Psalterio ipso, usurpati bimembres esse solent; nonnumquam autem trimembres (e.g. 49,1.8) et unimembres (e.g. 49,10) inuenies, hic illic et quadrimembres (e.g. 85,3.4). Quam colometriam per interpunctionem enucleare conatus sum, saepenumero usum uiri docti J.M. Harden, Psalterium iuxta Hebraeos Hieronymi (Londinii 1922), secutus, necnon et testium ipsorum, praecipue **T**; cuius distinctiones, interdum etiam in **P** et **C** repertas, ad colometriam cognoscendam utiles in apparatu altero notaui.

COLLECTIO PSALTERII BEDAE

1 [1]Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum, et in uia peccatorum non stetit, et in cathedra derisorum non sedit.
[2]Sed in lege Domini uoluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte.
[3]Et erit tamquam lignum transplantatum iuxta riuulos aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo,
et folium eius non defluet; et omne quod fecerit prosperabitur.

2 [10]Nunc ergo, reges, intellegite; erudimini, iudices terrae.
[11]Seruite Domino in timore, et exultate ei in tremore.
[12]Adorate pure, ne forte irascatur et pereatis de uia.

3 [4]Tu autem, Domine, clypeus circa me, gloria mea et exaltans caput meum.
[7]Surge, Domine; saluum me fac, Deus meus.

Tit. Collectio Psalterii Bedae **P** : Dicta Bedae pr(esbyter)i (*in marg.* de singulis psalmis) **C** (*in ind.* Beati Bedae pr(es)b(yte)ri dulcissimi uersus collecti de singulis psalmis uel laude Dei et oratione, quod psalterium eiusdem patris nominatur) : Incipiunt uersi uenerabilis Bedae presbiteri collecti de singulis psalmis orationibus conuenientes cotidianis **T**

1 1 habiit **C*** | et[2] h (FCΣΘS) + rg : *om.* h | dirisorum **C**, *cf. Rönsch 463* || 2 uoluntas **P** h + g : fuit u. α h (Λ.) + r

2 11 exaltate **C*** | ei h (ΣS.) + rg : *om.* h

3 4 *et* 7 *om.* α

1 3 Quod[1] **C** | et[2] **C**

4 ²Miserere mei, et exaudi orationem meam.

5 ²Verba mea audi, Domine; intellege murmur meum,
³rex meus et Deus meus, ⁴quia te deprecor.
⁹Domine, deduc me in iustitia tua propter insidiatores meos; dirige ante faciem meam uiam tuam.

6 ²Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.
³Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum; sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea,
⁴et anima mea turbata est ualde; et tu, Domine, usquequo?
⁵Reuertere, Domine, erue animam meam; salua me propter misericordiam tuam.

7 ²Domine Deus meus, in te speraui; salua me ab omnibus persequentibus me et libera me,
³ne forte capiat ut leo animam meam, laceret et non sit qui eripiat.

8 ²Domine dominator noster, quam grande est nomen tuum in uniuersa terra.

9 ³Laetabor et gaudebo in te; canam nomini tuo, Altissime.

5 2 audi] auribus percipe α h (ΘS.) + rg | intellege *om.* **C*** || 4 quia] quoniam ad **P** + rg || 9 iustitia tua **PT** h + g : *trsp.* **C** h (RC) + r | meam ... tuam **PC*** h, *cf.* g : *trsp.* **C^a^T** h (Θ.), *cf.* r
6 5 erue **P***α h, *cf.* g : et e. **P^a^** h (RFΣ), *cf.* r | salua me *om.* α
7 2 me² *om.* α || 3 et (**T^a^**) laceret | eripiat α h (IAK) : eruat **P** h
8 2 quam *om.* **P**
9 3 nomine **C** | altissime h (CIΣKΘL) + rg: -mi (*cf. e.g. 26,7*

5 3 rex α
6 4 et¹ **C** | Et² **C** || 5 reuertere **C**

33(12)Exsurge, Domine Deus, leua manum tuam; noli obliuisci pauperum.

10 6Dominus iustum probat:

11 2salua nos, Domine.

12 3Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? 4Conuertere, exaudi me, Domine Deus meus.
Inlumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte,
5nequando dicat inimicus meus: Praeualui aduersus eum.

13 7Exultabit Iacob, et laetabitur Israhel.

14 4Timentes autem Dominum glorificat Deus.

15 1Custodi me, Deus, quoniam speraui in te, 2dicens Deo: Dominus meus es tu; bene mihi non est sine te.

infra) h || 33-11,2 *om.* **T** || 33 exsurge (et s. **P***) + rg : surge h | deus *om.* **C** | noli] ne **C** h (A.) (*cf.* rg ne obliuiscaris), *quod si auct., A secutus, scripsit, corrigendum*

11 2 nos (*ex u. 8?, cf.* rg me) *om.* h

12 4 exaudi **P*** h + g : et. e. **P**a α h (RCΣΘ) + r | inlumina—morte *om.* **P** | morte α h (CIΣAKΘS) : -tem h + rg || 5 dicat *om.* **C***

14 4 deus *om.* **P** h + rg

15 1 me *om.* **C*** | domine (h [CΘ] + rg) deus α || 2 dominus **P** h + g : d. deus **C** h (Θ.) : deus **T** h (ΣLO) + r

10 6 dominus **C**
11 2 salua **C**
12 4 Conuertere **P** | inlumina **C** || 5 nequando **P**c
14 4 dominum· **T**

16 [1]Intende deprecationem meam, auribus percipe oratio-
nem meam.
[5]Sustenta gressus meos in callibus tuis, et non labentur
uestigia mea.
[6]Inclina aurem tuam mihi, audi eloquium meum.
[7]Mirabilem fac misericordiam tuam, saluator sperantium in
te.
[8]Custodi me quasi pupillam intus in oculo; in umbra ala-
rum tuarum protege me.
[15]Ego autem in iustitia uidebo faciem tuam.

17 [2]Diligam te, Domine, fortitudo mea.

18 [13]Ab occultis meis munda me; [14]a superbis quoque libe-
ra seruum tuum.
[15]Sint placentes sermones oris mei, Domine, fortitudo mea
et redemptor meus.

19 [8]Nos autem nominis Domini Dei nostri recordabimur.

20 [14]Exaltare, Domine, in fortitudine tua; cantabimus et
psallemus fortitudines tuas.

16 1-7 *om.* **T** || 1 auribus—meam *om.* **P** || 5 et] ut **C**, *cf.* rg || 7 in te + rg : *om.* h || 8 me^{2} *om.* **P*** || 15 autem h (FA.) + rg : *om.* h

17 2 mea et redemptor meus α (*ex 18,15*)

18 13 *om.* **C*** | meis h (IAKS.) + rg : *om.* h | me **P** h + g : me domine α h (CΣ) + r || 14 a—tuum] et ab alienis parce seruo tuo **C^{a}T** + rg || 15 *om.* α (*cf. ad 17,2 et 19,8*)

19 8 dei nostri *om.* **P** | recordabimur oris mei **C** (*ex 18,15*)

20 14 psallimus **P*C** h (ΣΑΚΘ), *quod si auct., A secutus, scripsit, corrigendum* | uirtutes **T** + rg

16 5 sustenta **P** || 7 mirabilem **C** || 15 iustitia· **T**

18 15 domine **P^{c}**

21 [20]Tu autem, Domine, ne longe facias; fortitudo mea, in auxilium meum festina.
[21]Erue a gladio animam meam; [22]salua me ex ore leonis.

22 [6]Et benignitas et misericordia subsequitur me omnibus diebus uitae meae,

23 [5]et accipiam benedictionem a Domino.

24 [1]Ad te, Domine, animam meam leuabo.
[4]Vias tuas, Domine, ostende mihi; semitas tuas doce me.
[5]Deduc me in ueritate tua, et doce me quia tu es Deus saluator meus.
[7]Peccatorum adulescentiae meae, et scelerum meorum ne memineris.
Secundum misericordiam tuam recordare mei.
[11]Propter nomen tuum propitiare iniquitati meae, quoniam grandis est.
[16]Respice in me et miserere mei; [17]de angustiis meis educ me.
[18]Vide humilitatem meam et laborem meum, et porta omnia peccata mea.

21 20 longe **T**^{r} | facias **C** h (FIAK), *cf.* r (*fort. uerbum absolute usurpatum: cf. Rönsch 366*) : fias **P** h : sis a me **T**^{r}, *cf.* r
22 6 tua (**P**^{a}**T**^{a} h [Ω.] + rg) subs. | subsequitur **P*C** h (AK) + rg (-etur h) : -atur **P**^{c} h (Λ.) : -entur **T** h (ΣΘ)
23 5 et accipiam (*ut cum 22,6 congruat*)] accipiet h
24 1 leuo **P** h (RL) || 4 et (**P**^{a}**T**^{a} h [ΘΛΩ.] + rg) semitas || 5 me domine **T** | et *om.* **P** | es h (IAK) + rg : *om.* h || 7 misericordiam **P** h + g : magnam m. α + r || 11 iniquitate **C*** || 17 angustis **C** || 18 humilitatem α h (AK.) + rg : adflictionem **P h** | et—meum *om.*

22 6 et[1] **C** | me· **T**
23 5 et **C**
24 7 meae· **T** | tuam· **PT** || 11 tuum· **T**

20Custodi animam meam, et libera me.

25 8Domine, dilexi habitaculum domus tuae.
9Ne auferas cum peccatoribus animam meam; 11redime me et miserere mei.

26 1Dominus lux mea et salutare meum: quem timebo?
7Audi, Domine, uocem meam inuocantis; miserere mei et exaudi me.
9Ne abscondas faciem tuam a me; ne declines in furore a seruo tuo.
Auxilium meum fuisti: ne derelinquas me, et ne dimittas me, Deus saluator meus.
11Ostende mihi, Domine, uiam tuam, et deduc me in semita recta propter insidiatores meos.
12Ne tradas me, Domine, animae tribulantium me.
13Ego autem credo quod uideam bona Domini in terra uiuentium.

27 2Audi, Domine, deprecationem meam, cum clamauero ad te.
3Ne tradas me cum impiis et cum operantibus iniquitatem.
7Dominus fortitudo mea et scutum meum.

28 2Adorate Dominum in decore sancto.

P || 20 et—25,9 *om.* α

26 1 tuum **C** || 7 uocem *om.* **C*** | meam **P** : te **T**r : *om.* **C** || 9 furore tuo h (– ΘΛ., *cf.* rg) || 11 et *om.* α

27 3 tradas h (ΙΑΚΘΣ) + rg : -has h | impiis] peccatoribus **T** + rg || 7 deus **T** | meum *om.* α

26 7 mei· **T** || 11 recta· **PT** || 13 ego **P***
27 3 impiis· **P** : peccatoribus· **T** (*uid. app. crit.*)
28 2 adorate α

29 [11]Audi, Domine, et miserere mei.
Domine, esto adiutor, [13]ut laudet te gloria et non taceat.
Domine Deus meus, in sempiternum confitebor tibi.

30 [2]In te, Domine, speraui; non confundar in aeternum: in tua iustitia salua me.
[3]Inclina ad me aurem tuam; uelociter libera me.
[4]Quia petra mea et munitio mea tu es, [6]in manu tua commendabo spiritum meum.
[16]In manu tua tempora mea.
Libera me de manu inimicorum meorum et persequentium me.
[17]Ostende faciem tuam super seruum tuum; salua me in misericordia tua.

31 [1]Beatus cui dimissa est iniquitas, et absconditum est peccatum.
[5]Peccatum meum notum facio tibi, et iniquitatem meam non abscondo.
[7]Tu es protectio mea, ab hoste custodies me.

32 [18]Ecce oculi Domini super timentes eum, et expectantes misericordiam eius.
[22]Fiat misericordia tua, Domine, super nos, sicut expectauimus te.

29 13 ut] et **T** h (Ω.) | gloria mea **T** h (Θ.) + rg | aeternum α h (B.) + rg

30 2 tua iustitia α h (AK.) + r : *trsp.* **P** h + g || 3 libera] exaudi **T**, *cf. ps. 68,18* rg || 4 petra—tu] fortitudo mea α, *cf.* g || 6 manus tuas **C**[c]**T** + rg | commendabo α h + g : -do **P** h (FI) + r || 17 salua—tua *om.* α

31 1 demisa **C** || 5 abscondito **CT***

32 18 oculi α h (FIAKS.) + rg : -us **P** h | domine **C** | et] et super **T**[a] : *om.* **C** h (AΛ.) *sed cf. 146,11 infra* || 22 fiat α h (IAK.) +

30 4 quia **C** || 6 In **P**[c] || 16 in **T** | meorum· **PT** || 17 tuam· **T**

33 [2]Benedicam Domino in omni tempore; semper laus eius in ore meo.
[4]Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen eius pariter.
[5]Quaesiui Dominum et exaudiuit me, et de omnibus angustiis meis liberauit me.
[9]Gustate et uidete quoniam bonus Dominus; beatus uir qui sperat in eo.
[10]Timete Dominum, sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum.
[11]Quaerentibus autem Dominum non deerit omne bonum.
[21]Dominus custodit omnia ossa eorum; unum ex eis non confringetur.
[23]Redimet Dominus animas seruorum suorum.

34 [1]Iudica, Domine, aduersarios meos; pugna contra pugnantes me.
[2]Adprehende scutum et hastam, et consurge in auxilium meum.
[3]Dic animae meae: Salus tua ego sum.
[9]Anima autem mea exultabit in Domino, et laetabitur in salute sua.

rg : sit **P** h | exspectabimus **C** : sperauimus **T**^{r} + rg | te] in te α h (BIAK.), *quod si auct., A secutus, scripsit, corrigendum*

33 2 dominum α h (RΣΘL) + rg || 9 est (**P**^{a}α h [Λ.], *cf.* rg) dominus || 10 omnes sancti α h (IΩ.) + rg || 21 dominus *sic* rg, *cum uersu praecedenti* h | eorum h (O.) + rg : eius h | eis **PC** h + r : his **T** h (Ω.) + g || 23 animas h (IΣAKΘS) + rg : -am h

34 1 inpugnantes **P** h (ΘΛ.) + r || 2 astam **C** || 9 exultauit **C** h (RFA), *quod si auct., A secutus, scripsit, corrigendum* | et **P** h + r : *om.* α h (Θ.) + g | sua] tua α h (RIAK), *quod si auct., A secutus, scripsit, corrigendum*

33 11 dominum· **T**
34 3 dic **T**

[18]Confitebor tibi in ecclesia grandi, [28]et lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam.

35 [6]Domine, in caelo misericordia tua. [8]Quam pretiosa est misericordia tua, Domine,
[10]quoniam tecum est fons uitae, et in lumine tuo uidebimus lumen.
[11]Adtrahe misericordiam tuam scientibus te, et iustitiam tuam rectis corde.
[12]Ne ueniat mihi pes superbiae, et manus impiorum non me commoueat.

36 [25]Puer fui siquidem senui, et non uidi iustum derelictum,
[28]quia Dominus diligit iudicium, et non derelinquet sanctos suos; in aeternum custoditi sunt, [40]et auxiliabitur eis Dominus.

37 [2]Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.
[16]Te enim, Domine, expectabam; tu exaudies, Domine Deus meus.
[21]Quia sequebar bonum, [22]ne derelinquas me.
Domine Deus meus, ne elongeris a me; [23]festina in auxilium meum, Domine Deus salutis meae.

35 8 quia pretior **C** | est *om.* **C*T** h (ΘΛ.) | deus **T** + rg || 10 et h (BΘ.) + r : *om.* h + g | uidemus **C** || 12 ne] non **P** h (ΣH) + rg
36 25 fui *om.* **T**[r] | senui] fui **T**[r] || 28 diliget **C**
37 16 expectabam domine **T** || 22 <e>longeris **C** h (I.) || 23 deus α h (AΘ) + r, *cf. 50,16 infra* : *om.* **P** h + g | me<ae> **C**

36 28 *fort.* In *scribendum*
37 16 Tu **P*** || 21 quia **P*T** || 22 Ne[1] **T** | domine α | Ne[2] **C** || 23 Festina **T**

38 [8]Praestolatio mea tu es: [9]ab omnibus iniquitatibus meis libera me.
Obprobrium stulto ne ponas me; [11]tolle a me plagas tuas.

39 [2]Expectans expectaui Dominum, et inclinatus est ad me,
[3]et audiuit clamorem meum: [14]Domine, ad adiuuandum me festina.
[17]Gaudeant et laetentur in te qui quaerunt te.
[18]Auxilium meum et salutare meum tu: Deus meus, ne moreris.

40 [5]Ego dixi: Domine, miserere mei; sana animam meam quia peccaui tibi.
[11]Tu autem, Domine, miserere mei.

41 [2]Sicut areola praeparata ad inrigationes aquarum, sic anima mea praeparata est ad te, Deus.

42 [1]Iudica me, Deus, et discerne causam meam a gente non sancta; a uiro doloso et iniquo salua me.
[2]Tu enim es fortitudo mea: quare proiecisti me?

38 9 obproprium **T**
39 2 ad me *om.* **T** || 3 exaudiuit α + rg || 17 in te *om.* **P** + r || 18 tu (*post quod* es **P**[a] *ex* g, *cf.* r) **P** h : *om.* α, *cf. 69,6 infra*
40 5 quia h (B.) + r : quoniam h + g
41 2 ariola **C** | praeparata[1]] praepara **C*** (-ta est **C**[a])
42 1 non] et non **CT*** | uino **C*** | libera **P** h (FL) || 2 es (*cf.* rg)] deus h

38 9 obprobrium **C** : obproprium **T** (*uid. app. crit.*) || 11 Tolle **C**
39 2 expectans **C** | Et **C** || 3 et α || 14 Domine α || 17 gaudeant α | te[1]· **T** (*sed in 69,5 sine interpunctione*) || 18 auxilium **P**
40 11 tu **T**
42 1 meam· **T** (*sim. post* sancta; *cf. 119,2*)

43 [26]Surge, auxiliare nobis, et redime nos propter misericordiam tuam.

44 [7]Thronus tuus, Deus, in saeculum et in aeternum.
[18]Propterea populi confitebuntur tibi in saeculum et in aeternum.

45 [2]Deus noster, spes et fortitudo, auxilium in tribulationibus inuentus es ualidum.

46 [3]Rex magnus super omnem terram.
[7]Canite Deo, canite; canite regi nostro, canite.

47 [15]Quia ipse est Deus Deus noster in saeculum et in perpetuum, ipse erit dux noster in morte.

48 [16]Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferni, cum adsumpserit me.

49 [1]Fortis Deus Dominus locutus est: [8]Non propter uictimas tuas arguam te, et holocaustomata tua coram me sunt semper.

43 26 surge et **C**
44 7 et *om.* α | in *om.* $\mathbf{T}^{r}$ || 18 tibi *om.* **C**
45 2 noster h (FIAK) + rg : -tra h
46 7 canite] cantate **C** h (Λ.) | deo] d. nostro **T** h (Ω.) + rg | reti **C***
47 15 est h (RA) + rg : *om.* h | deus^2 *om.* α h (ΣΛ.) + r | lux α | monte α
48 16 inferni **PC** h (AK.) : inferi **T** h + rg
49 1 dominus deus **T** || 8 tuas *om.* **T** | holocaustamata **C** ||

43 26 surge **C**
48 16 meam· **T** (*distinctionem post* inferi [*uid. app. crit.*] *om.*)

[9]Non accipiam de domo tua uitulum, neque de gregibus hyrcos.
[10]Mea sunt enim omnia animalia siluarum.
[11]Scio omnes aues montium, et uniuersitas agri mecum est.
[12]Si esuriero non dicam tibi; meus est enim orbis et plenitudo eius.
[14]Immola Deo laudem, et redde Altissimo uota tua.
[15]Et inuoca me in die tribulationis: liberabo te et glorificabis me.
[23]Qui immolat confessionem glorificat me, et qui ordinate ambulat ostendam ei salutare meum.

50 [3]Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.
Iuxta multitudinem miserationum tuarum dele iniquitates meas.
[4]Multum laua me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me,
[5]quoniam iniquitates meas ego noui, et peccatum meum contra me est semper.
[6]Tibi soli peccaui, et malum coram te feci.
[11]Absconde faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.
[12]Cor mundum crea mihi, Deus, et spiritum stabilem renoua in uisceribus meis.
[13]Ne proicias me a facie tua, et spiritum sanctum tuum ne auferas a me.

9 gregibus tuis h | hirchos **C** || 10 om<nia a>nimalia **C*** || 12 orbis terrae α h (K*Θ) + rg || 14 laudes **P** || 23 meum] dei h (– IAKL, *cf. ps. 90,16*)

50 3 magnam *om.* h (– IAKS + rg) || 4 laba **C** | omni iniquitate **C** || 5-11 meis *om.* α || 12 mihi] in me **T** + rg ||

49 10 mea **P**^{c} || 11 scio α || 23 confessionem· **T** | ambulat· **PT**
50 3 tuarum· **T**

14 Redde mihi laetitiam Iesu tui, et spiritu potenti confirma me.
16 Libera me de sanguinibus, Deus Deus salutis meae; laudabit lingua mea iustitiam tuam.
17 Domine, labia mea aperies, et os meum adnuntiabit laudem tuam.
19 Sacrificium Dei spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum Deus non despiciet.

51 3 Misericordia Dei tota est die.
10 Ego sicut oliua uirens in domo Dei, speraui in misericordia Dei in saeculum sempiternum.

52 7 Exultabit Iacob, et laetabitur Israhel.

53 3 Deus, in nomine tuo salua me, et in fortitudine tua ulciscere me.
4 Deus, exaudi orationem meam, auribus percipe uerba oris mei.

54 2 Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despicias deprecationem meam; 3 adtende mihi et exaudi me.
24 Ego autem fiduciam habeo tui.

16 mea<e> **C*** || 17 annu<n>tiabit **T**^{c} (adn- **T***) || 19 deo **T** h (SL^{2}.) + rg | despiciet **C** h (IAK[*ambo* di-].) : despicies **PT**^{c} (di- **T***) h (di-) + g^{plur}

51 10 ego autem **P** h (– IAK) + rg | sempiternum *om.* α

52 7 exultauit **CT*** h (AK.), *quod si auct., A secutus, scripsit, corrigendum* | et h (RFCΣΘS), *cf. 13,7 supra* : *om.* h

53 3 saluum me fac **T** + rg || 4 auribus—54,2 meam^{1} *om.* α

54 2 despicias **P**^{c}**C** h (FCI) : di- **P*** h : despexeris **T**^{c} (di- **T***) + r (di-) g || 3 me *om.* **P*** h (LO.) || 24 habebo α h (SL), *cf.* rg

51 3 dei· **T**

55 [4]In quacumque die territus fuero, ego in te confidam.
[5]Non timebo quid faciat caro mihi; [10]hoc scio quia Deus meus es.

56 [2]Miserere mei, Deus, miserere mei, quoniam in te sperauit anima mea.
In umbra alarum tuarum sperabo, donec transeant insidiae.
[3]Inuocabo Deum altissimum, Deum ultorem meum.
[4]Mittet de caelo, et saluabit me.

57 [12]Vere est Deus iudicans in terra.

58 [2]Erue me de inimicis meis, Deus meus, et a resistentibus mihi protege me.
[10]Fortitudinem meam ad te seruabo, quoniam tu Deus eleuator meus; [11]Dei mei misericordia praeueniet me.
[17]Quoniam factus es fortitudo mea, et refugium in die tribulationis meae,
[18]tibi cantabo, quoniam Deus adiutor meus, fortitudo mea, Deus misericordia mea.

59 [13]Da nobis auxilium in tribulatione, uana est enim salus ab homine.

55 4 in[1] *om.* h, *cf. 101,3 infra* || 5 mihi caro **PT** h (ΘS.) + g, *cf.* r || 10 deus—es] tu es d. m. **T**
56 2 sperauit **C** h (RIAKΘ) : sperat **P** h : confidit **T** + rg | in] et in α h (ΘΛΩ.) + rg | sperabo **P** h + g : spero α + r
57 12 est *om.* α
58 2 erue] eripe α + rg | meus *om.* **C** + g || 17 refugium meum **P** h (ΘS.) + rg || 18 meus (**T**[a] + rg) misericordia

55 4 in[1] α
56 2 Et (et **C**) in α (*uid. app. crit.*)
57 12 uere α
58 10 Quoniam **P** || 17 mea· **PT** || 18 tibi **C** | Quoniam **C**

[14]In Deo faciemus uirtutem, et ipse conculcabit tribulantes nos.

60 [2]Exaudi, Deus, laudationem meam; intende orationi meae.
[3]De nouissimo terrae ad te clamabo, cum triste fuerit cor meum.
Cum fortis eleuabitur aduersum me, tu eris doctor meus.
[4]Fuisti spes mea, turris munitissima a facie inimici.
[5]Habitabo in tabernaculo tuo iugiter; sperabo in protectione alarum tuarum.
[6]Tu enim, Deus, exaudisti orationem meam; dedisti hereditatem timentibus nomen tuum.
[8]Misericordia et ueritas seruabunt eum.

61 [6]Ab ipso enim praestolatio mea. [7]Ipse est fortitudo mea
et salus mea, susceptor meus: non timebo.

62 [2]Deus, fortitudo mea tu es; de luce consurgam ad te.
Sitiuit te anima mea, desiderauit te caro mea.
[3]Sic in sancto apparui tibi, ut uideam fortitudinem tuam et gloriam tuam.
[4]Melior est misericordia tua quam uitae; labia mea laudabunt te.

59 14 conculcauit **C** h (ΚΛ.)
60 2 intende—meae *om.* α || 3 eris doctor **C** h (RIAK.) : e. ductor **PT*** h, *cf.* rg : eductor **T**^{c} || 4 inimici] iudicii α || 8 eum (*i.e. rex in u. 7 memoratus*)] te **T**
61 6 abapso **T***
62 2 consu<r>gam **T*** | sitiuit te *om.* α || 3 apparuit **P*** h (RM.) | tibi *om.* **P*** | uiderem **T** h (ΘΛ) + rg || 4 est **T** h (ΛS.) + rg (e. enim h) : es **C** : *om.* **P** | misericordiae tuae quia **C** | uita **P** h

60 4 fuisti α || 5 In^{2} **C** || 6 tu **C** | Dedisti **C** || 8 ueritas· **T**
62 2 ad te anima α (*uid. app. crit.*) || 8 quia **T**

[5]Sic benedicam tibi in uita mea; in nomine tuo leuabo manus meas.
[8]Quia fuisti auxilium meum, in umbra alarum tuarum laudabo.

63 [2]Audi, Deus, uocem meam loquentis; a timore inimici serua uitam meam.

64 [6]Exaudi nos, Deus saluator noster.

65 [4]Omnis terra adoret te, et canet tibi, canet nomini tuo.
[8]Benedicite, populi, Deo nostro, et auditam facite uocem laudis eius,
[9]qui posuit animam nostram ad uitam.
[20]Benedictus Dominus, qui non abstulit orationem meam et misericordiam suam a me.

66 [2]Deus misereatur nostri et benedicat nos; inlustret faciem suam super nos.
[7]Benedicat nobis Deus Deus noster; [8]benedicat nobis Deus.

(FΘL), *cf.* r || 8 laudabo te **P**

63 2 meam^{1} *om.* α h (AOΩ.), *quod si auct., A secutus, omisit, addendum, cf. 26,7 supra et 140,1 infra*

64 6 noster, spes (rg : confidentia h) omnium finium terrae **T** h + rg

65 4 te *om.* **P** | canet ... canet h (FΣAK) (cantet ... cantet h) : canat ... canat **T**^{c} || 8 faciet **C** || 9 nostram] meam **T** + rg | ad uitam α h (IAK) + rg (in uitam h) : in uita **P** h (FΘL) || 20 dominus α h (C*.) + r (deus h + g) : *om.* **P**

66 2 nos^{1} α h (RAKΘ) + r : nobis **P** h + g || 7-8 deus^{2}—deus^{3} *om.* α

65 4 omnis **C** || 20 benedictus **C** | meam· **T**

66 7 benedicat α (*uid. app. crit.*)

67 [2]Exsurgat Deus et dissipentur inimici eius, et fugiant
qui oderunt eum a facie eius.
[4]Iusti autem laetentur, exultent in conspectu Dei, et gaude-
ant in laetitia.

68 [17]Exaudi me, Domine, quoniam bona est misericordia
tua; secundum multitudinem miserationum tuarum respi-
ce ad me.
[18]Et ne abscondas faciem tuam a seruo tuo; quoniam tribu-
lor cito exaudi me.
[19]Accede ad animam meam et redime eam; propter inimicos
meos libera me: [30]salus tua, Deus, suscepit me.

69 [2]Deus, ut liberes me, Domine, ut auxilieris mihi, festi-
na.
[5]Gaudeant et laetentur in te omnes qui quaerunt te.
[6]Ego autem egenus et pauper; Deus, festina pro me.
Auxilium meum et saluator meus tu: Domine, ne moreris.

70 [1]In te, Domine, speraui; non confundar in aeternum: [2]in
iustitia tua erue me et libera me.
Inclina ad me aurem tuam, et salua me.

67 2 dispergantur **P** h (SL) || 4 et exultent **P** h (RΘSL) | et *om.* **P** | laetitiam **T**
68 17 me^{1} *om.* **T** h (C.) || 19 et h (CAΘS), *cf.* rg : *om.* h | <e>am **P*** | meos *om.* **C** || 30 suscepit h (IKL) + rg : -cipiet h
69 2 domine *om.* α h (R*.) | auxiliaris **CT*** || 6 deus] sum α, *cf.* r | pro] per **C*** | tu *om.* α, *cf. 39,18 supra*
70 1 non h (IAK) + rg, *cf. 30,2 supra* : ne h || 2 in *om.* h (–IAK + rg) | iustitia tua **P** h + g : *trsp.* α + r | me^{2} h (AKΘS), *cf.*

68 18 et **C** || 30 Salus **P**^{c}
69 6 meus. tu domine **P** (*sed in 39,18 sine interpunctione*)

[4]Deus meus, salua me de manu impii, de manu iniqui et nocentis,
[5]quia tu es expectatio mea, Domine.
[12]Deus, ne elongeris a me; Deus meus, in auxilium meum festina.

71 [17]Erit nomen tuum in aeternum; ultra solem perseuerabit nomen tuum.

72 [28]Mihi autem adpropinquare Deo bonum est; posui in Domino Deo spem meam.

73 [12]Deus autem rex meus ab initio.
[19]Ne tradas bestiis animam eruditam lege tua; uitae pauperum tuorum ne obliuiscaris in perpetuum.

74 [10]Ego autem adnuntiabo in sempiternum, cantabo Deo Iacob,

75 [10]cum surrexerit ad iudicandum Deus, ut saluos faciat omnes mites terrae.

rg : *om.* **P**^{c} h | tuam *om.* **C** || 4 nocentes **C*** || 5 domine (*cf.* r)] deus d. h || 12 in—meum α + r, *cf.* h ($A\Theta^{K}$.) a. meum, (IK.) ad (*om.* K.) a. mi(h)i : ad auxiliandum mihi **P** h

71 17 tuum ... tuum (*ut cum 70 congruat*)] eius ... eius h | perseuerauit **C**

72 28 propinquare α h (ΘΛ.) | est *om.* **C** | deo *om.* **C**

73 19 uita **C** : -tam **T**

75 10 surrexit **C** | faciet **CT*** | terrae mites **C**

70 4 deus **C** || 5 quia α

73 12 meus· α

76 [2]Voce mea ad Dominum clamaui, uoce mea ad Deum, et exaudiuit me.
[3]In die tribulationis meae Deum exquisiui.

77 [38]Ipse uero misericors propitiabitur iniquitati, et non disperdet.

78 [8]Ne recorderis iniquitatum nostrarum ueterum; cito occupent <nos> misericordiae tuae, quia adtenuati sumus nimis.
[9]Auxiliare nobis, Deus Iesus noster, propter gloriam nominis tui, et libera nos et propitiare peccatis nostris propter nomen tuum.

79 [3]Suscita fortitudinem tuam, et ueni ut saluos facias nos.
[8]Deus exercituum, conuerte nos, et ostende faciem tuam et salui erimus.

80 [2]Laudate Deum fortitudinem nostram.

81 [3]Iudicate pauperi et pupillo, egeno et inopi iuste facite.

76 2 deum α h (IAK) + rg : dominum **P** h || 3 deum h (CΣAK) + rg : dominum h | exquisiui α h (IΣAKS) + rg : re- **P** h

78 8 ueterum—iniquitatum α | occumbent **T** | nos (**P**[a]) misericordiae, *cf.* rg *et Sainte-Marie ad loc.*

79 3 tuam *om.* α || 8 domine deus **P**, *cf.* r : domine **T** | exercitum **C**

80 2 dominum **P** h (RCΘ)

81 3 inope **C***

76 3 meae· **T**

78 8 Cito **P** || 9 nos· Et **P**; *fort.* Et libera nos et *scribendum*

79 3 ueni· **T** (*distinctionem post* fortitudinem [*uid. app. crit.*] *om.*)

81 3 iudicate **C**

4Saluate inopem et pauperem, de manu impiorum liberate.

82 2Deus, ne taceas, ne sileas, et non quiescas, Deus.
19Et sciant quia nomen tuum est Dominus, solus Excelsus super omnem terram.

83 9Domine Deus exercituum, exaudi orationem meam.
13Domine exercituum, beatus homo qui confidit in te.

84 5Conuerte nos, Deus Iesus noster, et solue iram tuam aduersum nos.
6Noli in aeternum irasci nobis.
8Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.

85 1Inclina, Domine, aurem tuam, exaudi me, quia egenus et pauper ego sum.
3Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamabo tota die;
4laetifica animam serui tui, quia ad te animam meam leuo.
5Tu enim es, Domine, bonus et propitiabilis, et multus misericordia omnibus qui inuocant te.
6Exaudi, Domine, orationem meam, et ausculta uocem deprecationum mearum.
7In die tribulationis meae inuocabo te, quia exaudies me.

82 2 adquiescas α || 19 dominus] deus noster α | solus **C** h (IAK.) : solus tu **P** h : tu solus **T** + rg
83 13 exercitum **C** | confidit **PT** h (IAK), *cf.* rg : -det **C** h
84 5 deus *om.* **P** h (S.)
85 1 et (**P**a) exaudi **PT** h (– FIAK) + rg | quoniam α h (B.) + rg | sum ego α h (M*BΩ*.) + rg || 5 *om.* α || 6 orationem] uocem **T** | asculta **C** || 7 meae *om.* α | quia **P** h + g : quoniam α + r || 11

82 19 et α | Solus **C** : Tu solus **T** (*uid. app. crit.*)
83 9 domine **C** || 13 domine **P**
84 6 noli α

11Doce me, Domine, uiam tuam, ut ambulem in ueritate tua.
Unicum fac cor meum, ut timeat nomen tuum.
12Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in sempiternum.
15Tu autem, Domine Deus, misericors et clemens.
16Respice ad me et miserere mei; da fortitudinem tuam seruo tuo, et salua filium ancillae tuae.
17Fac mecum signum in bonitate, et uideant qui oderunt me et confundantur,
quia tu, Domine, auxiliatus es mihi, et consolatus es me.

86 7Et cantabunt quasi in choris: Omnes fontes mei in te.

87 3Ingrediatur ante te oratio mea; inclina aurem tuam ad laudationem meam.
14Ego autem ad te, Domine, clamaui, et mane oratio mea praeueniet te.

88 6Confitebuntur caeli mirabilia tua, Domine; 15misericordia et ueritas praecedent faciem tuam.

ut] et α, *cf.* rg | unicam **C*** || 12 confitebor—tuum *om.* α || 15 deus *om.* α | et *om.* α || 16 ad] in α h (Σ.) + rg | tuam *om.* α h (M*.), *cf.* r || 17 et **P** h + g : ut α h (– RFCAK) + r | audeant **P**^{c} (ideant **P***)

86 7 fortes **P** h (ΣKSL)

87 3 te **P**^{a} (*haplograph. ut in* h [AK*.]), *quod si auct., A secutus, omisit, addendum* | tuam *om.* **C** | laudationem] orationem **C** h (Θ.)

88 15 praecedent **PC** h + g : -ibunt **T** + r

85 16 respice α
87 3 Inclina **C**
88 15 Misericordia α

89 [16]Appareat apud seruos tuos opus tuum, et gloria tua super filios eorum.
[17]Et sit decor Domini Dei nostri super nos, et opus manuum nostrarum confirma.

90 [9]Tu enim es, Domine, spes mea,

91 [5]quoniam laetificasti me, Domine, in opere tuo.

92 [5]Testimonia tua fidelia facta sunt nimis;

93 [18]misericordia tua, Domine, sustentabat me.

94 [6]Venite, adoremus et curuemur; flectamus genua ante fa-
ciem Domini factoris nostri, [7]quia ipse est Dominus De-
us noster.

95 [6]Gloria et decor ante uultum eius.

96 [10]Qui diligitis Dominum, odite malum: custodit animas sanctorum suorum; de manu impiorum eruet eos.

97 [3]Recordatus est misericordiae suae:

89 17 *post* et^{2} *om. auct.* opus manuum nostrarum fac stabile super nos *cum* h (IAK., *qui etiam* et^{2} *omiserunt*)

94 6 curbemur **C** | flectemus **P*CT***, *quae lectio archetypi corrigenda* || 7 dominus + r : *om.* h + g

96 10 dominus (**T**^{a} h [L*.] + rg^{plur}) animas

89 16 appareat **C**
91 5 quoniam α
93 18 domine· α
95 6 decor· **T**
96 10 qui **C**

98 [5]exaltate Dominum Deum nostrum.

99 [2]Seruite Domino in laetitia; ingredimini coram eo in laude.
[3]Scitote quoniam Dominus ipse est Deus; ipse fecit nos et ipsius sumus.

100 [1]Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine; psallam [2]et erudiar in uia perfecta quando uenies ad me.

101 [2]Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te ueniat.
[3]Ne abscondas faciem tuam a me; in die tribulationis meae inclina ad me aurem tuam.
In quacumque die inuocauero te, uelociter exaudi me.

102 [1]Benedic, anima mea, Domino, et omnia interiora mea nomini sancto eius.
[2]Benedic, anima mea, Domino; et noli obliuisci omnium retributionum eius,
[3]qui propitiatur cunctis iniquitatibus tuis, et sanat omnes infirmitates tuas,

98 5 et exaltate **C** : exultate **T**
99 2 ingrediemini **C** h (A.), *quod si auct., A secutus, scripsit, corrigendum* ‖ 3 et] et nos **T**
100 2 et h (ΣAKL), *cf.* rg : *om.* h | uenias **C**
101 2 exaudi h (RAK) + rg : audi h | ueniat **P** h + g : perueniat α h (C*.) + r ‖ 3 te h (FIAKS) + rg : *om.* h
102 1 *om.* **PC*** | interiora α + r : uiscera h | nomine **C**[a] ‖ 3 in

98 5 et exaltate **C** (*uid. app. crit.*)
99 2 seruite **C** | Ingrediemini **C** (*uid. app. crit.*)
101 3 In[1] **P**[c] | meae· **T**

[4]qui redimet de corruptione uitam tuam, et coronat te misericordia et miserationibus.

103 [1]Benedic, anima mea, Domino. Domine Deus meus, magnificatus es nimis.
Gloria et decore indutus es.
[31]Sit gloria Domini in sempiternum; laetabitur Dominus in operibus suis.

104 [4]Quaerite Dominum et uirtutem eius, quaerite faciem eius iugiter.
[5]Recordamini mirabilium quae fecit.

105 [3]Beati qui custodiunt iudicium, et faciunt iustitiam in omni tempore.
[47]Salua nos, Domine Deus noster, ut confiteamur nomini sancto tuo, et canamus laudantes te: [48]Benedictus Dominus Deus Israhel.

106 [1]Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in aeternum misericordia eius.
[8]Confiteantur Domino misericordiae eius, et mirabilia eius

cunctis **P** | tuis *om.* **P** | infirmitates tuas **P** h + g : languores tuos α + r || 4 redimet **PC** h (CIAL) : -it **T** h + g (redemit r) | te in **P** + rg

103 1 domine *om.* **C** | gloria—es *om.* α || 31 sempiternum] saeculum saeculi α + r, *cf.* g

104 4 semper α + rg || 5 mirabilium α h (AK.) : m. eius **P** h + rg

105 3 iusti<ti>am $\mathbf{T}^{r}$ || 47 noster *om.* **T** | nomine **PC** | te *om.* **PC** h ($\Theta^{H}\Lambda$.)

106 8 misericordiae **P** h (ΘS) + rg : -dia α h (HB) : -diam h

105 3 iudicium· **PT**

in filios hominum,
[9]quia saturauit animam uacuam, et animam esurientem impleuit bonis.

107 [13]Da nobis auxilium in tribulatione, uana est enim salus ab homine.
[14]In Deo erimus fortes, et ipse conculcabit hostes nostros.

108 [21]Tu autem, Domine, fac mecum propter nomen tuum, quoniam bona est misericordia tua.
Libera me, [22]quoniam egenus et pauper sum.
[26]Adiuua me, Domine Deus meus, salua me secundum misericordiam tuam.

109 [2]Dominare in medio inimicorum tuorum.

110 [1]Confitebor Domino in toto corde meo.
[3]Gloria et decor opus eius; [7]opus manuum eius ueritas et iudicium.

111 [1]Beatus uir qui timet Dominum; in mandatis eius uolet nimis.
[7]In memoria sempiterna erit iustus; ab auditu malo non timebit.

(-dias IAK) || 9 saturauit] satiauit α + rg
107 14 conculcauit **C** h (FΛ.) : superabit **T**^{r}
108 21 domine α h (AK.) : deus d. **P** h | tua **P**^{a} || 22 sum ego **P** h (ΛΩ.) + r, *cf.* g || 26 saluum me fac **T** + r, *cf.* g
110 1 meo **P** h (CIΣAKΘS) + rg : *om.* α, *cf. Hier. ep. 106,71*
111 1 uir *om.* **C*** | uolet] cupit **T** + r^{multi} || 7 *om.* α

107 13 Vana **C** || 14 in **C**
108 26 adiuua **P** | Salua **P**
110 3 gloria **T** || 7 Opus **C**

112 [2]Sit nomen Domini benedictum amodo usque in aeternum.

113 [9(1)]Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam,
[10(2)]propter misericordiam tuam et ueritatem tuam.

114 [4]Obsecro, Domine, salua animam meam.

115 [13]Et nomen Domini inuocabo; [15]gloriosa in conspectu Domini mors sanctorum eius,

116 [2]et ueritas Domini in aeternum.

117 [6]Dominus Deus meus es: non timebo quid faciat mihi homo.
[7]Dominus mihi auxiliator, et ego dispiciam odientes me.
[8]Melius est sperare in Domino quam sperare in homine.
[9]Melius est sperare in Domino quam sperare in principibus.
[21]Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem.

118 [7]Confitebor tibi, Domine, in directione cordis, cum di-

112 2 amodo α h (AK.) (amodo et h) : modo **P**
113 9 nomine **C** || 10 tuam ... tuam *om.* α
117 6 dominus] domine **T** | deus] dominus **P** : *om.* h || 7 dispiciam **T** h (IAK) : de- **PC** h || 8 *om.* α || 9 quoniam **C*** || 21 domine h (IΘ.) + r, *cf. 118,7 infra* : *om.* h + g | me *om.* **C**, *cf. ps. 118,26* h
118 7 domine **PC** + r : *om.* **T** h + g | cum—iudicia] in eo **C**,

112 2 benedictum· **T**
115 13 et α || 15 Gloriosa α | domini· **T**
116 2 et α
117 9 domino· **T** (*qui 8 om.*)

dicero iudicia iustitiae tuae.
[10]Ne errare me facias a mandatis tuis.
[18]Reuela oculos meos, et uidebo mirabilia in lege tua.
[29]Viam mendacii aufer a me, et legem tuam dona mihi.
[36]Inclina cor meum ad testimonia tua, et non ad auaritiam.
[41]Et ueniant mihi misericordiae tuae, Domine, et salus tua iuxta eloquium tuum.
[50]Haec est consolatio mea in afflictione mea, quia eloquium tuum uiuicauit me.
[64]Misericordia tua conpleta est terra: praecepta tua doce me.
[67]Antequam audirem ego ignoraui.
[68]Bonus tu et beneficus: doce me praecepta tua.
[76]Sit, obsecro, misericordia tua in consolatione mea, sicut locutus es seruo tuo.
[88]Secundum misericordiam tuam uiuifica me, et custodiam testimonium oris tui.
[92]Nisi quod lex tua meditatio mea, forte perissem in pressura mea.
[103]Quam dulce gutturi meo eloquium tuum, super mel ori meo.
[108]Voluntaria oris mei conplaceant tibi, Domine, et secundum iudicia tua doce me.
[116]Confirma me secundum uerbum tuum et uiuam; [117]auxiliare mihi et saluus ero.

cf. rg in eo quod didici iudicia || 10 facias me **P**, *cf.* rg || 29 mendaci **C** | auferam me **P*** || 36 corpus **P*** | <a>uaritiam **P** || 41 et ueniant] inueniant α | et salus tua *om.* **P*** || 50 uiuifica **P*C*** (*cf. 88.149.159*), *quae lectio archetypi corrigenda* : -bit **T** h (ΘL) || 64 terra *om.* α || 68 tu (*post quod* et **P**[a]) **P** : *om.* α || 76 consolatio **P*** | es *om.* **C*** || 88 testimonia **T** h (IΘ) + rg || 92 delectatio h (– CΩ + rg) | mea est **P** h (B^2.) + rg || 103 gutori **P** : guttori **C** || 108 me<i> **P** || 116 uiam **P*** || 124 mecum **P*** | prae-

118 10 ne **T** || 67 audirem· **T** || 88 secundum **P*** || 108 mei· **T** | Et α || 116 confirma α || 117 Auxiliare α | mihi· **T**

[124]Fac cum seruo tuo iuxta misericordiam tuam, et praecep-
ta tua doce me.
[132]Respice ad me et miserere mihi, [135]et doce me praecepta
tua.
[137]Iustus es, Domine, et rectum iudicium tuum.
[149]Vocem meam audi iuxta misericordiam tuam, Domine;
secundum iudicium tuum uiuifica me.
[153]Vide afflictionem meam et eripe me; [159]iuxta misericor-
diam tuam uiuifica me.
[165]Pax multa diligentibus legem tuam, et non est in illis
scandalum.
[169]Ingrediatur laus mea coram te, Domine; secundum uer-
bum tuum doce me.
[170]Veniat deprecatio mea ante uultum tuum; secundum elo-
quium tuum libera me.

119 [2]Domine, libera animam meam a labio mendacii, a lingua dolosa.

120 [1]Leuaui oculos meos in montes, unde ueniat auxilium mihi.

121 [6]Sit bene his qui diligunt te.

122 [3]Miserere nostri, Domine, miserere nostri.

123 [8]Auxilium nostrum in nomine Domini, qui fecit cae-

cept<a t>ua **C** || 149 audi ... tuam *om.* **C*** | domine *om.* **T** || 165 in **C** h (AK.) + r : *om.* **PT** h + g | <s>candalum **P*** || 169 doce me *om.* **P**

119 2 mendaci **C** | et (**C**^{a}**T** h [ΘΛ] + rg^{plur}, *cf. Hier. ep. 106,76*) a

120 1 ueniat + r^{nonnulli} : -et h + rg

119 2 meam· **T**

lum et terram.

124 [4]Benefac, Domine, bonis et rectis corde.

125 [4]Conuertere, Domine, captiuitatem nostram, sicut riuum in austro.

126 [1]Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam.

127 [1]Beatus omnis qui timet Dominum, qui ambulat in uiis eius.

128 [8]Benedictio Domini super nos.

129 [2]Domine, exaudi uocem meam;
fiant aures tuae intendentes ad uocem deprecationis meae.

130 [1]Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.

131 [14]Haec requies mea in sempiternum,

132 [3]quoniam ibi mandauit Dominus benedictionem et ui-

125 4 conuertere **PCT*** h (ΣΗ), *cf. Rönsch 302-304* : -te $\mathbf{T}^{c}$ h + rg | haustro **C**
126 1 uigilant ... custodiunt **T**
128 8 sit super **P** | nos h (I.) : uos h + rg
129 2 uocem[1] **PC** h + g : orationem **T** + r | uocem[2]—meae **PC** h + g : orationem serui tui **T** + r
131 14 haec α h (IA) + rg : h. est **P** h
132 3 et h (ΣΘS) + rg : *om.* h | aeternum] saeculum α h

129 2 intendentes· **T**
132 3 benedictionem· **PT**

tam usque in aeternum.

133 [1]Qui statis in domo Domini,

134 [3]laudate Dominum, quoniam bonus est Dominus.

135 [26]Confitemini Deo caeli, quoniam in aeternum misericordia eius.

136 [9]Beatus homo qui timet Dominum.

137 [1]Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo.
[8]Domine, misericordia tua in aeternum; opera manuum tuarum ne dimittas.

138 [8]Si ascendero in caelum ibi es tu; si iacuero in inferno ades.

139 [2]Erue me, Domine, ab homine malo; a uiris iniquis salua me.

($\Theta^{K\,marg.}$) + rg

134 3 est (*cf.* r) *om.* h + g | dominus *om.* **P**

135 26 domino **C**

136 9 homo *om.* h | timet (amat **P**) dominum] tenebit et adlidet paruulos tuos ad petram h, *cf. Hil. PL IX 784B (ad hunc uersum)* beatus ... est quisquis ... inhonestas quasque omnium cupiditatum appetitiones ... ad *metum* Dei elisas enecabit

137 1 domine h (IAK) + rg : *om.* h || 8 demittas **C**

138 8 <i>acuero **C** | infernum **P** h (ΘΛ), *cf.* rg | ibi ades **P**

139 2 salua **PC** h (IAK.) : serua **T** h

137 8 Opera **C**

138 8 Si^{2} **C**

140 [1]Exaudi uocem meam clamantis ad te.
[2]Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.
[3]Pone, Domine, custodiam ori meo; serua paupertatem labiorum meorum.

141 [8]Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo.

142 [1]Domine, exaudi orationem meam, exaudi me in iustitia tua.
[2]Et non uenias ad iudicandum cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.
[8]Fac me audire mane misericordiam tuam, quoniam in te confido.
Notam fac mihi uiam in qua ambulo, quoniam ad te leuabo animam meam.
[9]Libera me de inimicis meis, Domine: a te protectus sum.
[10]Doce me ut faciam uoluntatem tuam, quia tu Deus meus.
Spiritus tuus bonus deducet me in terra recta; [11]propter nomen tuum, Domine, uiuificabis me in iustitia tua.
[12]Ego enim sum seruus tuus.

143 [1]Benedictus Dominus fortis meus, [2]misericordia mea

140 3 custodiam **PC^{c}T** h (RAK) + rg : -diem **C*** (-dem h)
141 8 acrcere (*sic*) **C** | confiteor **P*** (-ar **P^{c}**): -tebor **C** | nomine **C*** h (RF.)
142 2 inuenias **P*** | cum ... non *om.* **P*** || 8 mane ... quoniam *om.* α | ambulabo **C** | leuaui **T** h + rg || 9 sum *om.* **P** || 10 tu—meus] d. m. es tu (tu *om.* **T**) α + g | terram rectam **T** h (ΣΟΩ) || 11 in—tua *cum colo sequenti* h, *cf.* rg in aequitate tua /

140 1 exaudi **C** | meam· **T** || 3 Serua **P*T**, *quae archetypi colometria corrigenda*
142 1 Exaudi^{2} **T** || 2 et α | Quia α || 10 doce α

et fortitudo mea, auxiliator meus et saluator meus.

144 ²In omni die benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in sempiternum iugiter.
²¹Laudem Domini loquetur os meum, et benedicet omnis caro nomini sancto eius in aeternum et iugiter.

145 ²Lauda, anima mea, Dominum; laudabo Dominum in uita mea, cantabo Deo meo quamdiu sum.

146 ¹Laudate Dominum, quoniam bonum est.
¹¹Placetur Domino in his qui timent eum, et expectant misericordiam eius.

147 ¹⁸Mittet uerbum suum, et soluet illas.

148 ¹Laudate Dominum de caelis; laudate eum in excelsis.
²Laudate eum, omnes angeli eius; laudate eum, omnis exercitus eius.
³Laudate eum, sol et luna; laudate eum, omnes stellae luminis.

144 2 et *om.* α || 21 benedicat **P** h (RK.) + rg | et *om.* **C** h (ΛO)
145 2 dominum¹] -o **T** | dominum²] -o **P*** h (F.) | meo *om.* α
146 1 bonus **P** h (FΣ), *cf.* r || 11 placeat **T**ᶜ | hiis **C** | et] ut **P***
147 18 (*pro hoc uersu* flabit [g : spirabit h] spiritu suo et fluent aquae **P**ᵃ, *i.e. 18b*) mittit **P** h (ΣΛ) + rg | saluet **C** | illas (*sc.* bucellas *ex 17*) **PC** : illam (*sc.* glaciem *ex 17*) **T** : illa h
148 2 omnis h (ΣAΘ) : -nes h || 3 omnis **C*** | luminis] et lu-

143 2 Auxiliator α | meus¹· **T**
144 2 in¹ **C**
145 2 Cantabo α | deo· **T** (*uid. app. crit.*)
146 11 placetur **P**
148 2 Laudate² **P** || 3 Laudate² **P*** || 14 Gloria α | caelo·

[4]Laudate eum, caeli caelorum, et aquae quae super caelos
sunt [5]laudent nomen Domini,
quoniam ipse mandauit, et creata sunt.
[11]Laudate Dominum, reges terrae et omnes populi, princi-
pes et uniuersi iudices terrae.
[12]Iuuenes et uirgines, senes cum pueris laudent nomen Do-
mini,
[13]quoniam sublime nomen eius solius; [14]gloria eius in cae-
lo et in terra.
Et exaltauit cornu populi sui; laus in omnibus sanctis eius.

149 [1]Cantate Domino canticum nouum; laus eius in con-
gregatione sanctorum.
[4]Exaltabit mansuetos in Iesu.
[5]Exultabunt sancti in gloria; laudabunt in cubilibus suis.
[6]Exultationes Dei in gutture eorum.

150 [6]Omne quod spirat laudet Dominum.

men **T** h (K*O.) + rg || 5 quia α h (SO), *cf.* rg || 11 laudate dominum *om.* h || 14 sui *om.* **P** | in α, *cf. 149,1 infra* : *om.* **P** h + rg

149 4 exaltabit **P**^{c} h : -ultauit **P*T*** h (BΛ.) : -altauit **CT**^{c} h (RFΣ) || 6 exultationes h (AK) + r : -al- h + g

T | et^{2} **P***

150 6 spirat· **T**

INDEX VERBORVM

N.B. omisi uocabula haec: *Deus, Dominus, ego* (*tu* etc.), *et, meus* (*tuus* etc.), *non, qui, sum.*
*apponitur uocabulo in apparatu critico notato.

INDEX NOMINVM

Laurentius Bonincontrius Miniatensis

De rebus naturalibus et divinis
Zwei Lehrgedichte an Lorenzo de' Medici und Ferdinand von Aragonien

Von Stephan Heilen

1999. 679 Seiten. Geb. DM 218,–/ÖS 1.591,–/SFr. 194,–.
ISBN 3-598-77678-0 (Beiträge zur Altertumskunde 129)

Der Humanist Lorenzo Bonincontri da San Miniato (1410–ca. 1491) führte, in jungen Jahren verbannt, ein bewegtes Leben im Dienste verschiedener Fürsten. Nach langen Jahren als Offizier und Prinzenerzieher in Neapel lehrte er, inzwischen begnadigt und eng befreundet mit Marsilio Ficino, Giovanni Pontano u. a., als Professor an den Universitäten von Florenz und Rom. Aus seinem umfangreichen Werk (Dichtungen, Kommentare, Biographien, Historiographie, Traktate, Prognosen etc.) werden hier die beiden gleichnamigen Lehrgedichte *De rebus naturalibus et divinis* (um 1470), für die Bonincontri 1484 in Rom zum zweiten *poeta laureatus* der Neuzeit gekürt wurde, erstmals in Form einer kritischen Edition zugänglich gemacht. Sie umfassen je drei Bücher und behandeln, inspiriert vor allem durch Lukrez und Manilius, ein weites Themenspektrum: Physik und Kosmologie, Astronomie und Astrologie, Philosophie und Theologie, Medizin, Humoralpathologie und Diätetik, Biologie und Psychologie, Geographie, Geschichte, Meteorologie etc. Die Einleitung bietet ausführliche Beschreibungen aller Textzeugen und eine Analyse der Textgenese; die eigentliche Edition bietet den Text mit drei Apparaten (Textkritik, Testimonien, Similien) und umfangreichem Scholienmaterial.

K · G · Saur München · Leipzig

Moribus antiquis res stat Romana

Römische Werte und römische Literatur im 3. und 2. Jh. v. Chr.

Von Maximilian Braun, Andreas Haltenhoff, Fritz-Heiner Mutschler

2000. 376 Seiten und 12 Seiten Tafelanhang. 15,5 × 23,5 cm
Geb. DM 158,–/ÖS 1.153,–/SFr. 142,–.
ISBN 3-598-77683-7 (Beiträge zur Altertumskunde 134)

Das bekannte Enniuswort, daß auf „den alten Sitten und Männern die römische Sache ruhe", akzentuiert treffend die große Bedeutung, die der *mos maiorum* als Inbegriff von Wertvorstellungen, Leitbildern und Reglements, welche als verpflichtendes Erbe der Vorväter aufgefaßt wurden, in der römischen Gesellschaft besaß. Es überrascht nicht, daß dieser normative Komplex als Ganzes oder in einzelnen Teilen schon durch die frühe römische Literatur immer wieder thematisiert und eingeprägt wird. Wie dies geschieht, untersuchen die Beiträge dieses Bandes, der aus der Arbeit des Sonderforschungsbereiches „Institutionalität und Geschichtlichkeit" an der Technischen Universität Dresden hervorgegangen ist. Neben Aufsätzen zu den verschiedenen literarischen Kommunikationsformen, wie Inschriften, Epos, Geschichtsschreibung, Tragödie, Komödie und Satire, treten Abhandlungen über den *mos maiorum* als Mittel der Selbstdefinition, das Wesen der römischen Werte oder das Verhältnis von *ius* und *mos* in der Rechtspraxis. Auch die Repräsentation römischer Wertvorstellungen in den archäologischen Zeugnissen wird berücksichtigt.

K · G · Saur München · Leipzig